

i urbanizacji. W polityce emigracyjnej wszystkich krajów eksportujących siłę roboczą można wyszczególnić pewne wspólne tendencje. W okresie początkowym, w stosunku do emigracji zarobkowej obserwuje się postawę tradycyjno-liberalną. Emigranta traktowano na ogół jako element „społecznie podejrzany”, lecz nie stawiano mu większych przeszkód przy ubieganiu się o wyjazd, tym bardziej iż on sam ponosił zazwyczaj koszty i ryzyko z nim związane. W późniejszym okresie na plan pierwszy wysunęły się problemy ochrony cudzoziemców za granicą, jednakże w powiązaniu z dyskretną kontrolą ich środowiska. Starano się zapewnić łączność robotnika z krajem pochodzenia poprzez zakaz bezpośredniego werbunku, prawne uregulowanie obowiązków pracodawców, żądanie równouprawnienia z robotnikami miejscowymi, zapewnienie prawa do ubezpieczeń itp. Dla krajów emigracyjnych odpływ siły roboczej stwarza szereg niebezpiecznych sytuacji. Przy systematycznym wzroście liczby robotników dochodzi do sezonowego i regionalnego niedoboru rąk do pracy. W związku z tym Grecja np. ogranicza emigrację do 60-70 tys. osób rocznie i dąży do zmiany kierunku emigracji, z zamorskiej na europejską. Z Jugosławii z kolei natomiast — emigrują najmłodsze, najwydajniejsze i wysoko kwalifikowane grupy robotników. Tylko w Hiszpanii i Turcji w ostatnich latach złagodzone zostały przepisy emigracyjne.

Planowe wykorzystanie migracji zarobkowej w ramach programów rozwoju gospodarczego znajduje się w stadium początkowym. Wszystkie dotychczasowe opracowania nie wykraczają w zasadzie poza wylizanie argumentów „za” i „przeciw”.

Praca Józefa Byczkowskiego, mimo iż porusza wiele aspektów złożonego problemu, co siłą rzeczy nie pozwala na bardziej gruntowne ich omówienie, daje jednak rzeczywisty obraz sytuacji robotników cudzoziemskich w NRF. Żałować należy, że nie ma możliwości porównania ich pozycji w innych krajach Europy zachodniej, głównie we Francji i w Szwecji, i to nie rozpatrywanej według teoretycznych założeń, ale na podstawie praktycznych doświadczeń.

Ewa Wąsicka-Chmieluk

DEUTSCHE FORSCHUNGSGEMEINSCHAFT Band 1: *Tätigkeitsbericht der DFG*, 319 ss; Band 2: *Programme und Projekte*. 768 ss. Bonn — Bad-Godesberg b.r.

Stowarzyszenie Niemiecka Wspólnota Badawcza (*Deutsche Forschungsgemeinschaft*, dalej: *DFG*) powstało w 1921 r. Jego reaktywowanie nastąpiło wkrótce po utworzeniu Niemieckiej Republiki Federalnej w 1949 r. Siedzibą Stowarzyszenia został Bad-Godesberg — obecnie jedna z dzielnic rozbudowującego się Bonn. Działalność *DFG* obejmuje cały obszar NRF, a współpracuje z nim około 25 000 naukowców i pracowników naukowo-technicznych. *DFG* działa w myśl dewizy, że w badaniach naukowych, w ich procesie rozwojowym, wzajemne stosunki mają często większe znaczenie niż układy polityczne. Z uwagi na to, że siedziba *DFG* znajduje się na terenie Północnej Nadrenii-Westfalii, której centrum stanowi nowoczesny i uprzemysłowiony Düsseldorf, wpływy rządu tego kraju (większość *SPD*) na działalność i rozwój Stowarzyszenia są dość znaczne.

DFG opiera swoją działalność na własnym statucie ustalonym przez walne zgromadzenie, tzw. *Notgemeinschaft der Deutschen Wissenschaft* 18 maja 1951 r. w Monachium oraz 2 sierpnia tegoż roku w Kolonii. W statucie tym wprowadzono

z czasem drobne zmiany, tak że obecnie obowiązuje jego nowa wersja, uchwalona przez walne zgromadzenie DFG w Essen w dniu 1 lipca 1971 r.

Paragraf 1 statutu głosi, że DFG służy nauce we wszelkich jej przejawach, poprzez pomoc finansową dla realizacji zadań naukowo-badawczych oraz przez popieranie współpracy pomiędzy naukowcami. Parlamentom i władzom krajowym udziela się porad w zakresie zagadnień naukowych, pielęgnuje się związki badań naukowych z gospodarką narodową oraz z nauką światową. Do szczególnych zadań DFG należy popieranie i kształcenie młodej kadry naukowej.

Członkami DFG mogą być (zgodnie z § 3, p. 1): a) szkoły wyższe, których badania naukowe posiadają znaczenie ogólne, b) inne ogólne organizacje naukowo-badawcze, c) akademie nauk w zakresie swoich dyscyplin wiedzy, zorganizowane w konferencji akademii nauk NRF, d) ogólne stowarzyszenia naukowe, których założenia odpowiadają celom DFG.

Obecnie DFG liczy 53 stałych członków; skupia: 39 uniwersytetów i kilka innych wyższych uczelni, 6 wielkich stowarzyszeń naukowych z *Max-Planck-Gesellschaft* w Monachium (49 instytutów, 8000 współpracowników, 60 mln marek rocznego budżetu), 5 akademii nauk oraz 3 zrzeszenia techniczno-naukowe.

Najwyższą władzą DFG jest doroczne walne zgromadzenie, które powołuje prezydium i inne władze, jak kuratorium, senat i wydział główny (*Hauptausschuss*). Z kolei senat DFG powołuje tzw. wydział zatwierdzający badania specjalne (*Bewilligungsausschuss für die Förderung der Sonderforschungsbereiche*), inne wydziały, komisje senackie, grupy badawcze itp., zatwierdzając ich składy osobowe. Według informacji zawartych w sprawozdaniu Stowarzyszenia za r. 1972 funkcje prezydenta DFG pełni prof. dr Julius Speer w Bonn¹, mający do pomocy 6 wiceprezydentów z innych ośrodków akademickich. W skład prezydium wchodzi też przewodniczący związku metalowców (*Metallgesellschaft A.G.*) dr inż. Hellmut Ley z Frankfurtu.

Kuratorium DFG skupia 56 członków: 33 pracowników naukowych, w tym przewodniczącą zachodniemieckiej konferencji rektorów, prawnik, prof. dr Gerd Roellecke w Bonn, przewodniczącą konferencji akademii nauk NRF w Moguncji, teolog, prof. dr Walther Zimmerli oraz prezydent *Max-Planck-Gesellschaft* w Monachium, astrofizyk prof. dr Reimar Lüst, 11 przedstawicieli rządów krajowych, 7 przedstawicieli rządu federalnego oraz 5 przedstawicieli związku *Stiftverband für die Deutsche Wissenschaft*. W skład senatu wchodzi 33 członków, którymi są wszyscy pracownicy naukowcy z kuratorium. Kuratorium, senat i wydział tzw. zatwierdzający obradują pod przewodnictwem prezydenta DFG lub jego zastępcy.

Wydział główny składa się z 29 członków: 15 pracowników naukowych, po 6 reprezentantów rządów krajowych i rządu federalnego oraz 2 przedstawicieli *Deutsche Stiftung*. Do wydziału zatwierdzającego badania specjalne wchodzi 34 pracowników naukowych, przedstawicieli wielkich stowarzyszeń naukowo-badawczych i wysocy urzędnicy rządu federalnego oraz rządów krajowych. Przy prezydium DFG działają dalsze wydziały, jak np. do spraw: bibliotek, wydawniczych, wielkiej aparatury naukowej, wymiany naukowców ze Związkiem Radzieckim, badania ochrony środowiska, badań specjalnych, przygotowań i koordynacji planowania. Wreszcie senatowi podlegają 32 komisje i wydziały specjalistyczne, jak np.: barwników,

¹ Prof. dr Julius Speer pełnił funkcje prezydenta DFG przez 3 kadencje, tj. przez 9 lat. Walne zgromadzenie DFG, odbyte 6 VI 1973 r. w Monachium, wybrało nowego prezydenta, fizyka, prof. dra H. Maiera-Leibnitza (lat 62) z politechniki w Monachium. Poprzednio w latach 1967-1972 prof. dr Maier-Leibnitz był pierwszym dyrektorem instytutu *Max-von-Laue-Paul-Langevin-Instituts* w Grenoble (według „Kerntechnik” z. 7/1973, s. 291).

badania szkodliwych dla zdrowia materiałów, ochrony roślin, badania pozostałości artykułów spożywczych, medycyny, chorób zakaźnych i medycyny społecznej, zagadnień teratologii (nauki o ułomnościach), badania hałasu, oceanografii, badań lotniczych, maszyn matematycznych, językoznawstwa, dydaktyki w szkole wyższej oraz nauk pedagogicznych itp. Stałymi współpracownikami wymienionych wyżej komisji oraz stałymi ich gośćmi mogą w niektórych przypadkach być również obywatele innych państw. Wydziały i komisje senackie mają charakter opiniodawczy i koordynujący.

Zasadnicze prace naukowo-badawcze prowadzone są w rozszaniach po całym obszarze NRF i w niektórych innych krajach 157 zakładach naukowych, działających w obrębie 28 wielkich wydziałów specjalistycznych (*Fachausschüsse*), jakimi — po reorganizacji DFG w latach 1970 - 1972 — są: 1) teologia protestancka i katolicka, 2) nauki prawne, 3) nauki ekonomiczne i społeczne, 4) medycyna (teoretyczna, kliniczna), 5) psychologia, 6) filozofia i pedagogika, 7) kultura starożytna i Dalekiego Wschodu, 8) językoznawstwo, literaturoznawstwo i ludoznawstwo, 9) historia, 10) sztuki piękne, 11) etnologia i etnografia, 12) historia nauk przyrodniczych, medycznych i techniki, 13) biologia, 14) geologia i mineralogia, 15) geografia, 16) chemia, 17) fizyka, 18) matematyka, 19) informatyka, 20) nauki techniczne, ogólne, 21) architektura, budownictwo miast i planowanie przestrzenne, 22) inżynieria budowlana, 23) górnictwo i hutnictwo, 24) maszynoznawstwo, 25) elektrotechnika, 26) rolnictwo i ogrodnictwo, 27) medycyna weterynaryjna, 28) leśnictwo i nauki o drewnie. W skład wydziałów i komisji senackich wchodzi 451 członków stałych i 38 gości.

Ponadto, do dyspozycji DFG stoją 2 statki dalekomorskie, „Meteor” (od 1968 r.) i „Planet” (od 1972 r.), na których, na wniosek senackiej komisji oceanograficznej, organizuje się rejsy do wybrzeży Afryki Zachodniej, oraz Ameryki Środkowej i Południowej. Oceaniczne wyprawy naukowe, niejednokrotnie organizowane przy czynnym współudziale zagranicznych instytutów morskich, mają m. in. na celu odkrywanie nowych rezerw morskich środków żywnościowych.

DFG posiada wreszcie swoich mężów zaufania, ludzi o najwyższych kwalifikacjach naukowych i zawodowych, działających przy wszystkich wyższych uczelniach członkowskich.

Zarząd centralny i główna administracja w Bonn-Bad-Godesberg (Kennedyallee 40) spoczywa w rękach prezydenta DFG i generalnego sekretarza Stowarzyszenia (obecnie dr Carl Heinz Schiel). Pełnomocnikiem prezydium do wydziału zatwierdzającego jest prof. dr. Eduard Pestel, będący również członkiem kilku wydziałów senackich. Prezydium DFG podlega bezpośrednio 3-osobowe dyrektorium, kierujące trzema zakresami prac: centralną administracją, popieraniem ogólnych badań naukowych, popieraniem badań specjalnych. Bibliografia własnych publikacji DFG zawiera, jak dotąd, 170 pozycji wydawniczych opublikowanych w latach 1952 - 1972.

Stowarzyszenie DFG dysponuje olbrzymimi środkami finansowymi. W miarę rozwoju działalności, powiększały się również preliminarze budżetowe i po 20 latach istnienia DFG wynosiły już one 360 mln marek, co nawet jak na stosunki zachodnioniemieckie stanowiło ogromną kwotę. A przecież DFG nie jest jedyną instytucją finansującą prace naukowo-badawcze w NRF.

W 1972 r. dochody wynosiły (w markach zachodnioniemieckich):
a) na badania ogólne

wpływy od rządu federalnego	158,6 mln
„ od rządów krajowych	147,5 „
dotacje specjalne (rządu federalnego) na kongresy, podróże i dary książkowe dla zagranicy	6,3 „
razem	312,4 mln
<i>Stiftverband für die Deutsche Wirtschaft</i>	11,8 mln
<i>Thyssen-Stiftung</i>	2,1 mln
dotacje od osób prywatnych	0,2 mln
fundacje	14,1 mln
dochody własne DFG	3,2 mln
razem	329,7 mln
b) na badania specjalne	
wpływy od rządu federalnego	86,7 mln
„ od rządów krajowych	43,3 mln
razem	130,0 mln
dochody ogółem:	459,7 mln

Na prace naukowo-badawcze w 1972 r. przeznaczono następujące kwoty:

a) na badania ogólne	
przewodzone w trybie normalnym (<i>Normalverfahren</i>), łącznie z rozmowami „przy okrągłym stole”, celowymi naprawami aparatury naukowej, wydatkami na prace licznych komisji	191,2 mln
(w tym stypendia naukowe 23,1 mln)	
badania objęte programem wagi szczególnej (<i>Schwerpunktverfahren</i>)	83,9 mln
grupy badawcze	4,2 mln
urządzenia pomocnicze	5,6 mln
aparatura (cena jednostkowa powyżej 100 tys. mk)	15,3 mln
zakłady elektroniczne maszyn matematycznych	26,6 mln
bibliotekarstwo naukowe	7,2 mln
popieranie kontaktów naukowych z zagranicą	9,4 mln
razem	343,3 mln
b) na badania specjalne (<i>Sonderforschungsbereiche</i>)	147,4 mln

Wydatki ogółem 490,7 mln

Niedobór w wysokości 31,0 mln marek pokryty został z nadwyżek za uprzednie lata i z innych źródeł.

W porównaniu z latami 1970 i 1971, w ostatnim roku sprawozdawczym zarówno dochody, jak i wydatki wzrosły o około 28% sum globalnych. Dysponując tak poważnymi kwotami, DFG (mimo wszystko największy w NRF „pośrednik” w zakresie finansowania prac naukowo-badawczych), w 1972 r. sfinansowała prace naukowe i badawcze prowadzone przez 11 282 osoby.

Na liczbę tę składają się:

siły pomocnicze (studenci)	1 538 osób
naukowcy otrzymujący stałą pomoc finansową	5 225
stypendia badawcze	442
„ szkoleniowe	389
„ habilitacyjne	573
urlopy bezpłatne (w uczelniach macierzystych)	52
współpracownicy nienaukowi i pomocniczy	3 063 osoby

Z największej pomocy finansowej w latach 1970 - 1972 korzystały takie dyscy-

pliny wiedzy, jak: medycyna teoretyczna i kliniczna, nauki biologiczne, chemia oraz ogólne nauki techniczne i maszynoznawstwo. Drugą pozycję zajmowały nauki historyczne, nauki społeczne, fizyka oraz nauki o ziemi (*Geowissenschaften*). Takie zaś dyscypliny, jak teologia, językoznawstwo i literaturoznawstwo, górnictwo i hutnictwo, elektrotechnika i badania nad ochroną środowiska zajmowały zdecydowanie ostatnie miejsce. Nie można jednak zapominać, iż te dyscypliny wiedzy były finansowane głównie przez inne stowarzyszenia, najczęściej przemysłowe lub też zasobne zrzeczenia religijne.

Jeżeli uwzględnimy wszystkie trzy kierunki prac naukowo-badawczych finansowanych przez *DFG* (prowadzonych w trybie normalnym, badania specjalne, badania objęte programem wagi szczególnej), to w roku 1972 ich rozwój kształtował się następująco:

1. Badania prowadzone w trybie normalnym (*Normalverfahren*). W odniesieniu do tego kierunku wpłynęło 7 981 wniosków, z czego 315 od razu i bez dodatkowych formalności pozytywnie załatwiono, z dalszych 7 666 wniosków odrzucono 397, a zatwierdzono 7 269, z tym że przy 1 461 wnioskach postulowane kwoty pieniężne zostały nieco zredukowane. Ogólnie, zatwierdzono wydatkowanie 187,0 mln marek.

2. W ramach programu wagi szczególnej (*Schwerpunktverfahren*) w trakcie realizacji znajdowało się 91 wniosków, w tym 7, których zakończenie przewidziano na grudzień 1972 r. Ponadto, wpłynęło 14 nowych wniosków. Ogólnie, na 1972 r. zatwierdzono 1 960 wniosków (w tym także wnioski z lat poprzednich), przy czym przewiduje się, że ich realizacja nastąpi w ciągu 4 do 6 lat. Na wnioski objęte tym programem wydatkowano 83,5 mln marek. W tym miejscu dodać należy, że — według sprawozdanie za 1972 r. — program badań wagi szczególnej był pierwszym i najważniejszym środkiem planowego uzupełniania tzw. badań realizowanych w trybie normalnym i miał wpływ na rozwój poszczególnych kierunków badań, a także pozwolił na przeprowadzenie rozeznania dotyczącego nowych badań i ich realizacji.

3. Badania specjalne (*Sonderforschungsbereiche*). W ramach tego kierunku zgłoszono 119 wniosków, z czego zatwierdzono 96 (w 17 przypadkach chwilowo wstrzymano ich realizację). Ogólnie zatwierdzono wydatkowanie 147,4 mln marek (w tym jednak 10,4 mln marek zablokowano). Zatwierdzenie wniosków w tej kategorii prac badawczych podlega uciążliwej procedurze i dokonywane jest bardzo ostrożnie. Każdy wniosek o pomoc finansową musi przechodzić przez różne instancje, urzędy, komisje itp. (dotyczy to obu kierunków — od wnioskodawcy i do wnioskodawcy), zanim zostanie zatwierdzony a kredyty uruchomione.

Jeżeli chodzi o „geografię” wniosków dotyczących badań specjalnych, to najwięcej zgłasza ich Badenia-Wirtembergia, na drugim miejscu uplasowała się Północna Nadrenia-Westfalia, zaś ostatnie miejsce zajmuje Nadrenia-Palatynat. Z puli przeznaczonej na dotowanie tej grupy badań wydatkuje się również sumy na bibliotekarstwo naukowe, przede wszystkim na gromadzenie piśmiennictwa specjalnego. I tak np. Biblioteka Państwowa w Monachium „obowiązkowo” gromadzi (jeżeli chodzi o piśmiennictwo obce) m.in. wszelkie wydawnictwa ZSRR, Polski, Czechosłowacji i krajów bałkańskich. Ze środków tych powstały także 4 główne biblioteki branżowe (np. centralna zachodnioniemiecka biblioteka medyczna w Kolonii) i utworzono 12 ponadregionalnych ośrodków bibliotecznych przy niektórych wyższych uczelniach lub instytutach, gromadzących wydawnictwa wybitnie specjalistyczne (tak np. *Internationales Schulbuchinstitut* w Brunzwicku, gromadzi wyłącznie zagraniczne podręczniki szkolne).

Niezależnie od ścisłej współpracy z niektórymi ministerstwami federalnymi (np.

z Ministerstwem Spraw Zagranicznych), DFG utrzymuje bliskie kontakty z licznymi zagranicznymi i międzynarodowymi instytucjami i często, na zlecenie rządu federalnego, reprezentuje w nich interesy NRF. Tak więc, współpracownicy DFG są zarazem przedstawicielami NRF w takich instytucjach, jak np. UNESCO, OECD, Rada Europejska, niemiecka sekcja *Intergovernmental Oceanic Commission*, *Centre National de la Recherche Scientifique*, *Research-Council*, *Royal British Academy*, *Fullbright Commission* itd. Dwustronne, ścisłe kontakty utrzymuje także DFG niezależnie od zleceń zewnętrznych, z wieloma krajami europejskimi i pozaeuropejskimi, w tym również ze Związkiem Radzieckim, z którym od lat prowadzi ożywioną wymianę naukowców oraz piśmiennictwa naukowego. Podobnie wiodącą, niejako, rolę odgrywa DFG w odniesieniu do międzynarodowych kongresów, podróży informacyjnych i prezentacji dorobku naukowego w NRF i poza nią. Stowarzyszenie uprawnione jest także do prowadzenia międzynarodowej, bezpłatnej wymiany czasopism oraz wydawnictw zwartych i, jak już wspomniano, na cele te otrzymuje kredyty z kasy federalnej (tzw. fundusze specjalne).

Drugi tom sprawozdania DFG obejmuje wykazy ponad 9 300 zatwierdzonych projektów-tematów badań naukowych prowadzonych w trybie normalnym oraz 80 programów badań specjalnych. A oto programy i tematy, według poszczególnych grup: I. Popieranie pojedynczych projektów prowadzonych w trybie normalnym, z podziałem na 157 zakładów przedmiotowych, w obrębie wspomnianych już 28 węzłowych grup roboczych. II. Programy wagi szczególnej, w tym: nauki humanistyczne, biologiczne, przyrodnicze, techniczne oraz badania środowiska. III. Grupy specjalistyczne (*Fachgruppen*) obejmują m.in. takie zagadnienia, jak spóldzielczość, immunologia, cukrzyca, wirusologia doświadczalna i kliniczna, profilaktyka lekarska i in. IV. Dział urzędów pomocniczych w badaniach naukowych uwzględnia zagadnienie dotyczące np. centralnego instytutu zwierząt doświadczalnych, centralnego obserwatorium sejsmologicznego w Gräfeburgu, a także rejsów statków naukowo-badawczych itd. V. Konferencje, zjazdy, rozmowy „przy okrągłym stole”, kolokwia itp., VI. Badania specjalne obejmują 4 podstawowe gałęzie wiedzy: nauki humanistyczne, biologiczne, przyrodnicze oraz nauki techniczne.

W projektach i programach badawczych przewija się m. in. tematyka dotycząca Polski, także w ogólnym kontekście krajów wspólnoty socjalistycznej. W projektach „pojedynczych tematów prowadzonych w trybie normalnym” odnotować można np. następujące tytuły: Robert Stupperich, *Herausgabe der deutschen Schriften Martin Bucers. Übersetzung eines Manuskripts polnischer Historiker* (teologia protestancka); Boris Meissren, *Regierung u. Verwaltung in Polen. Regierung u. Verwaltung in der CSSR*; Willi Albers, *Die ökonomischen Ursachen der politischen Unruhen in Polen im Winter 1970/1971*; Gunther Ipsen *Die Bevölkerung der Sowjetunion*; Erich Klinkmüller, *Zuckerpolitik Kubas 1965 - 1970*; Richard Löwenthal, *Die ideologische Auseinandersetzung zwischen Dogmatikern und Revisionisten in den osteuropäischen Ländern 1965 - 1972* (Bulgarien, Polen, Rumänien, Tschechoslovakei, Ungarn); Adolf Weber, *Probleme, Ergebnisse und gesamtwirtschaftliche Kosten der Errichtung landwirtschaftlicher Grossbetriebe in der DDR*; Gyula Józsa, *Die Sowjetunion und die europäische Integration. Die europäische Integration aus der Sicht der sowjetischen Aussenpolitik* (praca habilitacyjna); Diemut Majer, *Praxis totalitärer Verwaltung — dargestellt an der Verwaltung — Praxis des Dritten Reiches insbesondere der deutschen Zivilverwaltung in den besetzten polnischen Gebieten 1939 - 1945* (praca habilitacyjna); Wolfhard Weber, *Möglichkeiten und Wege von Innovationen im mittel- und norddeutschen Berg- und Hüttenwesen in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Das*

Werk von Friedrich Anton von Heinitz (praca habilitacyjna, stypendium wyjazdowe do Polski). Wszystkie wymienione tematy dotyczą nauk społecznych i gospodarczych.

W pracowniach (zakładach) językoznawczych, literaturoznawczych i ludoznawczych prowadzi się badania m. in. nad następującymi tematami: Hans Eggers, *Automatische Übersetzung Russisch- Deutsch*; Matthias Zender, *Atlas der Deutschen Volkskunde (ADV)*. 1. *Kritische Übersicht über die volkskundlichen Veröffentlichungen Polens von 1945 bis heute*; 2. *Jahresfeuer in Europa. Jahresfeuer in Polen*; Margarita Pazi (Tel-Aviv), *Die kulturgeschichtliche Bedeutung des „Prager Kreises“ — seine Einflussphäre und Wirksamkeit*; *Werke und Wirkung der Autoren Oskar Baum, Ernst Weiss, Paul Kornfeld, Ludwig Winder, Joh. Urzidil*; Herbert Bräuer, *Russisches Geographisches Namenbuch*; Norbert Reiter, *Untersuchungen zur Wortstruktur und Wortschatzstruktur der russisch-chemischen Fachsprache unter Einsatz elektronischer Datenverarbeitungsanlagen*; Alfons Pohl, *Witold Gombrowicz als Dramatiker; sprachliche, formale, thematische Analyse der Dramen im Hinblick auf sein Gesamtwerk, auf die polnische u. europäische Kontinuität* (praca habilitacyjna). Wśród nauk historycznych warto zwrócić uwagę na następujące tematy: Karl Bosl, *Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte der Tschechoslovakei (1918 - 1945)*; Helmut Krausnick, *Die Tätigkeit der nationalsozialistischen Einsatzgruppen im Osten im Zweiten Weltkrieg*; Herbert Ludat, *Vergleichende Betrachtung der Entwicklung eines Nationalbewusstseins im mittelalterlichen Königreich Böhmen und Polen*; Ludwig Petry, *Schlesisches Urkundenbuch*. Bd. II: 1231 - 1250; Gotthold Rhode, *Die Entwicklung der polnischen Bauernparteien im 20. Jahrhundert bis 1939*; Jörg Hoensch, *Gesellschaft und Staat in der polnischen Reformpolitik*; Georg Stobel, *Die Sozialdemokratie des Königreichs Polen und Litauens*. Z zakresu muzykologii warto odnotować dwa tematy: Franz Kessler, *Geschichte der Danziger Kirchenmusik, gleichzeitig Herausgabe eines Denkmälerbandes* oraz tegoż autora, *Danziger Kirchenmusik. Vokalwerke des 16., 17., u. 18. Jahrhunderts*.

W programie badań o szczególnym znaczeniu nie podano tematów bezpośrednio dotyczących krajów socjalistycznych. Natomiast program badań specjalnych uwzględnia jeden interesujący temat: *Die Sowjetunion und ihr Einflussbereich seit 1917 (Industrialisierung und Gesellschaft in der Sowjetunion)*. Zespół zajmujący się tym problemem składa się z 50 pracowników naukowych z prof. dr G. Baske na czele. Badania podjęto w roku 1971, a na ich realizację przeznaczono: w r. 1971 — 480 000 marek, w 1972 — 600 000 marek. Prowadzone prace dotyczą zagadnień socjologicznych, geograficznych, ekonomicznych, prawniczych, pedagogicznych i wychowawczych, językoznawczych, literaturoznawczych itd. Drugi temat w tym programie, pośrednio „zahaczający” o tematykę polską nosi tytuł *Skandinavien und Ostseeraumforschung*. Prace badawcze zostały rozpoczęte w 1969 r. i dotąd wyasygnowano już na nie 3 830 750 marek. Na czele 21-osobowego zespołu naukowego stoi prof. dr Herman Hinz, a realizację powierzono uniwersytetowi kilońskiemu. Wspomniany program badawczy również wiąże szereg dyscyplin naukowych, głównie humanistycznych i społecznych.

Na zakończenie warto jeszcze dodać, że DFG dysponuje olbrzymim zasobem aparatury naukowej, przy czym cena jednostkowa każdego urządzenia przekracza wartość 100 tys. marek. Pod koniec grudnia 1972 r. DFG posiadała 86 wielkich aparatów o ogólnej wartości 110 mln marek. Aparatura naukowa jest wykorzystywana przy badaniach naukowych wszystkich typów prowadzonych w większych ośrodkach uniwersyteckich lub politechnicznych, współpracujących z DFG na prawach

członkostwa. Ponadto, we wszystkich wyższych uczelniach będących członkami DFG zorganizowano centra obliczeniowe, dysponujące bogatym parkiem maszyn matematycznych (typy Siemens 2002, Control Data 6400, Telefunken TR 440 itp.), zakupy z funduszy DFG (w ramach centralnego zaopatrzenia). Ogólną wartość tych maszyn oblicza się na około 100 mln marek. W przyszłości planuje się zainstalowanie dalszych maszyn matematycznych i utworzenie nowych centrów obliczeniowych. Równocześnie należy zaznaczyć, że ośrodki obliczeniowe szkół wyższych są włączone do ośrodków regionalnych i za ich pośrednictwem współpracują z centralnym ośrodkiem obliczeniowym *Deutsches Rechenzentrum*. Z dniem 1 stycznia 1973 r. wspomniane centrum obliczeniowe weszło w skład towarzystwa *Gesellschaft für Mathematik und Datenverarbeitung (GDM)* w Birlinghoven, którego współudzielnymi są: rząd federalny oraz rząd Północnej Nadrenii-Westfalii.

Franciszek Szymiczek

Węzłowe problemy dziejów Prus XVII-XX wieku. Materiały z sesji naukowej w UAM (11 i 12 VI 1970). Praca zbiorowa pod redakcją Gerarda Labudy. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Filozoficzno-Historyczny, Seria *Historia* nr 48, Poznań 1971, 215 ss.

Zespół Historii Niemiec Uniwersytetu im. Marcina Lutra w Halle-Wittenberg oraz Instytut Historii UAM w Poznaniu zorganizował wspólną sesję naukową, poświęconą najważniejszym problemom dziejów Prus XVII-XX w. w 1971 Wydawnictwo UAM opublikowało zeszyt referatów, komunikatów i głosów dyskusyjnych, stanowiących zasadniczy dorobek naukowych sesji.

W obradach dominowały cztery zasadnicze problemy: I. Dorobek historiografii nad dziejami Prus i postulaty dalszych badań; II. Dzieje Brandenburgii i Prus w XV-XVIII w.; III. Rola Prus w Rzeszy w XIX i XX w.; IV. Apologia prusactwa w życiu politycznym, historiografii i literaturze niemieckiej.

Zagadnieniom tym poświęcono 7 referatów, 15 komunikatów oraz głosów dyskusyjnych, stanowiących zarazem treść prezentowanej publikacji.

I. Dorobek historiografii w dziedzinie badań nad dziejami Prus omówił G. Labuda (*Rewizja dziejów Prus. Osiągnięcia i plany badań*). Jak dotąd, w literaturze historycznej zaznaczyły się trzy odmienne kierunki badań: 1) gloryfikatorski i heroizujący, uprawiany przez liczną grupę historyków zachodnioniemieckich, spadkobierców i kontynuatorów historiografii pruskiej. Na sesji problem ten omówiła szerzej H. Lehmann (*Bemerkungen zum Zusammenhang von Preussenbild und Absolutismusbegriff in der Historiographie in der BRD*); 2) deprecjonujący i potępiający, który rozwinął się w NRD, gdzie powstało szereg prac ukazujących złą rolę Prus w dziejach Niemiec; 3) krytyczny i różnicujący. Tu należy odnotować pozytywny fakt pojawienia się ostatnio prac historyków zachodnioniemieckich (A. Rosenberg) i anglosaskich (F. L. Carstenn), analizujących szczegółowo problemy społeczne i ekonomiczne w organizacji państwa pruskiego.

Jednym z czołowych zadań stojących przed historiografią polską jest nadal krytyczne i wszechstronne opracowanie stosunków polsko-pruskich i roli Prus w dziejach Polski. Jest to tym bardziej istotne, że połowa dziejów Prus rozgrywała się na ziemiach polskich, bądź ściśle z Polską związanych. Do najważniejszych „problemów i zagadnień ogólnych” w dziejach Prus i Niemiec, wymagających dalszych badań, autor referatu zaliczył: 1) rozwój terytorialny państwa brandenbur-